

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025 liittyen Istanbulin sopimuksen toimeenpanoon ja Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän ensikotien toiminnan turvaamiseen.

Ensi- ja turvakotien liitto ry (ETKL) kiittää lausuntopyynnöstä ja toteaa kohteliaimmin seuraavaa:

Suomea velvoittaa vuonna 2015 ratifioitu Euroopan Neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Valtion on osoitettava, että tämän nk. Istanbulin sopimuksen kattama väkivalta otetaan Suomessa vakavasti ohjaamalla tarvittavat resurssit sopimuksen edellyttämään väkivallan vastaiseen työhön.

1. Turvakotipaikkojen riittävyys

Kansallisen tutkimuksen (FRA) mukaan Suomessa joka kolmas 15-74 -vuotias nainen joutuu lähisuhteissaan väkivallan kohteeksi tai sen uhan alaiseksi. Lisäksi näissä tilanteissa on osallisina iso määrä lapsia. Euroopan Neuvoston suositus turvakotipaikkojen määrästä perustuu asukaslukuun, ja Suomelle suositus on 500 perhepaikkaa. Istanbulin sopimuksen ratifiointin myötä valtio otti 2015 vastuun turvakotitoiminnan rahoituksesta ja THL turvakotitoiminnan koordinaatiosta. Vuoden 2024 alussa Suomessa oli yhteensä 29 turvakotia ja niissä yhteensä 230 perhepaikkaa. THL:n arvion mukaan Suomessa tarvitaan 262-367 turvakodin perhepaikkaa (Hietämäki 2020).

Istanbulin sopimuksen ja Euroopan neuvoston suosituksen täyttämisen lisäksi turvakotipaikkojen tarvetta osoittaa jatkuvasti nouseva turvakotien käyttäjämäärä. Vuonna 2023 turvakodeissa oli 5 364 asiakasta. Vaikka turvakoti on kriisivaiheen lyhytaikaista tukea, jossa viivytään keskimäärin kolme viikkoa, oli vuoden 2023 asumisvuorokausien määrä 14 % edeltävää vuotta suurempi. Tilanpuutteen vuoksi jouduttiin turvakotipaikkaa kysyvä ohjaamaan toisen paikkakunnan turvakotiin 1277 kertaa! Tämä on hälyttävä tilanne, sillä toiselle paikkakunnalle turvakotiin siirtyminen on vain poikkeustapauksissa mahdollinen vaihtoehto – suurimman osan apua tarvitsevista on pystyttävä käymään töissä ja koulussa myös turvakodissa olon aikana.

Turvakotipaikkojen lisäämisen lisäksi on tarvetta erityisen vakavien tilanteiden turvakodeille, jotka olisi resursoitu pitkittyneen ja kohonneen riskin väkivallan, kuten vainon tai ns. kunniaväkivallan vastaiseen työhön, ja joissa olisi myös mahdollisuus tilanteen vaatimaan pitkäkestoiseen ympärivuorokautiseen apuun.

ETKL pitää sinänsä positiivisena, että turvakotitoiminnan rahoitusta lisätään viimevuotisesta. Lisäys on 1 M€, rahoitus on yhteensä siis 27,55 M€. **ETKL pyytää kunta- ja hyvinvointijaostoa kiinnittämään vakavaa huomiota siihen, että lisäys ei kuitenkaan mahdollista lainkaan turvakotipaikkojen lisäämistä, eikä kunnolla riitä edes nykyisen laajuisen verkoston ylläpitoon**, kun huomioidaan yleinen palkka- ja muun kustannustason nousu - nykyisten turvakotien ilmoittamat rahoitustarpeet vuodelle 2024 olivat jo yhteensä yli 30 M€ ja arvio tämän vuoden toteutumasta on 27,7 M€. Suomen turvakodeista n. kaksi kolmannesta on ETKL:n jä-

senyhdistysten ylläpitämiä, ja muutkin ylläpitäjät ovat joko voittoa tavoittelemattomia järjestöjä tai hyvinvointialueita, joiden ilmoittamat rahoitustarpeet perustuvat turvakotien ylläpidon todelliseen tarpeeseen. ETKL pitää tärkeänä, että määrärahaa turvakodeille lisätään tiukasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta.

2. Naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan uhreille sekä tekijöille suunnatut neuvonta- ja tukipalvelut, eli ns. väkivaltatyön avopalvelut

Istanbulin sopimus edellyttää, että uhreille on tarjolla lyhyt ja pitkäaikaisia erityistukipalveluja, jotka jakautuvat alueelliselta kannalta asianmukaisesti (22 artikla). **Ensi- ja turvakotien liitto pitää välttämättömänä sitä, että lyhytaikaiseksi ympärivuorokautiseksi kriisiavuksi tarkoitettujen turvakotien lisäksi Suomessa turvataan riittävät resurssit väkivallan uhreille, lapsille ja tekijöille suunnattuihin neuvonta- ja tukipalveluihin, joista apua saa nopeasti, mutta myös riittävän pitkään. Pelkkä kriisiapu ei riitä väkivallasta toipumiseen ja siitä selviytymiseen.**

Väkivallasta selviytyminen ja sen aiheuttamasta traumasta toipuminen vaatii aikaa. ETKL:ssä tarjotaan väkivaltatyön avopalveluja 22 jäsenyhdistyksessä eri puolella Suomea sekä valtakunnallisen chatin kautta. Niiden kautta apua saaneiden määrä on viime vuosina kasvanut merkittävästi ja on hyvä huomata, että niiden asiakasmäärä on vuositasolla suurempi kuin koko Suomen turvakodeissa apua saaneiden määrä. Järjestöt tuottavat tällä hetkellä suurimman osan väkivaltatyön avopalveluista, ja suurin osa näistä rahoitetaan nyt Sosi- aali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskusten, STEA:n, kautta saatavalla valtionavustuksella. **STM:n hallinnon- alan budjetissa on tyrmistyttävä 79,5 M€ vähennys STEA-avustuksiin, joka vaikeuttaa merkittävästi järjes- töissä tehtävää työtä ja kohdistuu osittain myös väkivaltatyön avopalveluihin.**

THL on esittänyt, että hyvinvointialueiden vastuu lähisuhdeväkivallan vastaisesta työstä määriteltäisiin lailla. Tavoite väkivaltatyön valtakunnallisesta velvoittavuudesta on sinänsä kannatettava, mutta siinä ei ole ym- märretty, että **mikäli lähisuhdeväkivallan vastainen työ määriteltäisiin jatkossa lainsäädännöllä hyvinvoin- tialueiden järjestämisvastuulle, merkitsi se sitä, että järjestöjen nykyisiltä väkivaltatyön avopalveluilta, jotka siis ovat valtaosa Suomen väkivaltatyön avopalveluista, katoaisi rahoituspohja kokonaan. Työtä ei voitaisi enää rahoittaa STEA:n kautta, koska valtionavustusta ei voida myöntää julkisen vastuulla olevaan toimintaan.** Tässä taloudellisessa tilanteessa on erittäin epätodennäköistä, että tämäntyyppisen lain yhtey- dessä säädettäisiin myös rahoituksesta järjestöjen väkivaltatyön avopalveluiden kattamiseksi. Pelkästään Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistysten STEAlta vuodelle 2024 saama avustus lähisuhdeväkivallan uhrien ja tekijöiden kanssa tehtävään työhön on 5,5 M€. Rahoituspohjan mureneminen merkitsi sitä, että järjes- töissä oleva laaja ja monipuolinen erityisosaaminen katoaisi. Vastaavaa osaamista hyvinvointialueilla ei ole. Vaikka julkinen valta, viime kädessä Istanbulin sopimuksen ratifioinut Suomen valtio, on vastuussa väkivalta- tilanteiden vakavasti ottamisesta ja avun saamisen varmistamisesta, määrittelee Istanbulin sopimus nimen- omaisesti yhdeksi tavoitteekseen tukea järjestöjä ja lainvalvontaviranomaisia sekä auttaa niitä toimimaan tehokkaassa yhteistyössä (1 artikla). Omassa artiklassaan (9) edellytetään valtiota tunnustamaan, kannusta- maan ja tukemaan kansalaisjärjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden työtä ja vakiinnuttamaan teho- kas yhteistyö näiden kanssa. ETKL muistuttaa, että ratifioitu sopimus on valtiota velvoittava.

ETKL kiittää talousarvioehdotusta siitä, että STM:n hallinnonalalla alaikäisille suunnatun Lastenasiointalo/ Barnahus -toimintamallin vakiinnuttamiseen osoitetaan aiempien suunnitelmien mukaisesti 2,8 M€. Samoin ETKL pitää hyvänä sitä, että Istanbulin sopimuksen toimeenpanon yhteensovittamisesta, seurannasta ja vai- kutuksen arvioinnista vastaavalle Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunnalle (NAPE) on varattu viimevuotiseen tapaan 150 000 euroa. Myös tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen

vastaiseen työhön varattu 46 000 € on Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa, mutta on huomattava, että viime vuoden budjetissa silpomisen vastaisesta toimintaohjelmasta vähennettiin 150 000 €, joten nyt budjetoitu on siitä vain vajaa kolmasosa.

Oikeusministeriön hallinnonalalla Avustukset-momentilla on sopimuksen toimeenpanoa heikentäviä vähennyksiä: avustukset vähenevät kaikkiaan 1,9 M€, joka tarkoittaa myös vähennyksiä rikosten uhrien tukipalveluja tuottaville yhteisöille. Vaikka budjettiriihessä pienennettiin rikosten uhrien tukipalveluihin kohdistuvia leikkauksia, toteutuu leikkauksia edelleen mm. Rikosuhripäivystyksen rahoitukseen – ja heidän asiakaskunnastaan suurin osa on lähisuhdeväkivallan uhreja. Istanbulin sopimus velvoittaa yleisten tukipalvelujen, ml. oikeudellisen neuvonnan antamiseen (19 artikla).

Oikeusministeriö on lisäksi aiemmin myöntänyt avustusta väkivallan tekijöiden kanssa tehtävään työhön, joka on aivan keskeinen osa uhrin turvallisuuden varmistamista ja sitä, että väkivallan kierteitä saadaan katkaistua. OM:n myöntämien avustusten väheneminen vaikuttaa kielteisesti myös tähän. Istanbulin sopimus velvoittaa tukemaan ohjelmia, joiden tarkoituksena on opettaa perheväkivallan tekijöille väkivallatonta käyttäytymistä henkilösuhteissa, jotta väkivallan uusiutuminen saataisiin estetyksi ja väkivaltaisista käyttäytymismalleista muutetuksi (16 artikla). ETKL on OM:n avustuksella ja tuella kehittänyt Turvallisille raiteille -lähisuhdeväkivallan katkaisuohtelman eri toimijatahojen yhteiseen käyttöön ja kehittää siihen parhaillaan nuorille soveltuvaa osiota sekä tukee ohjelman käyttöönottoa eri puolilla Suomea.

3. Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän ensikotien toiminnan turvaaminen

Ensi- ja turvakotien liitto pyytää eduskunnan kunta- ja hyvinvointijaostoa kiinnittämään vakavaa huomiota myös vauvojen turvallisuuden kannalta kriittiseen rahoitustilanteeseen, joka koskee kansainvälisestikin ainutlaatuista Pidä kiinni®-hoitojärjestelmää.

Äidin odotusajan päihdeongelma vaikuttaa sikiöön monella tavalla. Odotusajan päihteiden käyttö altistaa eriasteisille sikiöaurioille, jotka pahimmillaan aiheuttavat pysyvän kehitysvamman. Suoran päihteiden sikiöaltistuksen lisäksi sikiö- ja vauva-ajalla on erityinen merkitys aivojen, stressinsäätelyjärjestelmän ja terveyden kehitykselle pitkälle aikuisikään. Viime vuosien tutkimustieto (esimerkiksi FinnBrainin ja ACE-tutkimukset) on osoittanut sikiö- ja vauva-ajan suuren merkityksen aivojen kehitykselle sekä ihmisen koko tulevalle hyvinvoinnille.

Vauvan näkökulmasta pelkkä vanhemman päihteettömyys ei yksin riitä turvaamaan riittävän hyvää vanhemmuutta. Äidin päihdeongelmat ja muut sosiaaliset ja terveysongelmat siihen kytkeytyneenä vaikuttavat suoraan vanhemmuuteen, erityisesti kykyyn tunnistaa vauvan tarpeita ja vastata niihin ikätason mukaisesti. Riski lapsen kaltoinkohtelulle ja laiminlyönnille on erittäin suuri. Äidin tai molempien vanhempien päihde- ja mielenterveysongelma on erittäin merkittävä syy 0–3-vuotiaiden lasten huostaanottoihin.

Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä on ainutlaatuinen suomalainen innovaatio ja se on ollut keskeinen osa päihteitä käyttävien odottavien äitien ja vauvaperheiden kuntoutusta yli 20 vuoden ajan, ja se toimii ensikotien, avopalveluyksiköiden ja koordinaatiotoimintojen kautta. Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistykset ylläpitävät seitsemää päihdeongelmien hoitoon erikoistunutta ensikotia ja kahdeksaa avopalveluyksikköä.

Pitkäkestoisella ympärivuorokautisella Pidä kiinni®-ensikotikuntoutuksella pystytään tutkitusti muuttamaan vanhempien tilannetta sekä turvaamaan lapsen kasvuolosuhteet ja kehitys. Tulosten mukaan ensikotikuntoutuksen päätyttyä noin 85 % lapsista jatkoi elämäänsä yhdessä vanhempansa kanssa. Kahden kolmasosan osalta kuntoutus onnistuu niin, että äiti voi jatkaa vauvansa ensisijaisena huoltajana, ja päihdehaitat sekä huostaanotot vältetään. Pelkästään yhden vauvan pitkäaikaisen huostaanoton kustannukset sijoituspaikasta riippuen ovat 1–1,6 M€. Pidä kiinni® -ensikodeissa on ollut vuosittain keskimäärin 77 vauvaa äitinsä tai vanhempiensa kanssa. Pysyvä rahoituskanavaa hoitojärjestelmälle on pyritty löytämään vuosia siinä onnistumatta. Hoitojärjestelmän kustannukset ovat pieniä verrattuna kustannuksiin, joka ilman oikeanlaista kuntoutusta kohderyhmästä tulee yhteiskunnalle. Rahoituksen poistaminen ei siis ole säästö vaan lisää yhteiskunnalle tulevia kustannuksia moninkertaisesti!

Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä kehitettiin ja sitä toteutettiin vuosia Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella. Kun sosiaalihuoltolaissa (24§) säädettiin, että ” Raskaana olevalla henkilöllä on oikeus saada välittömästi riittävät päihteettömyyttä tukevat sosiaalipalvelut”, Raha-automaattiyhdistyksen rahoitus Pidä kiinni® -ensikodeille päättyi. Se ei voinut rahoittaa julkisen vastuulle kuuluvia tehtäviä. Muutos merkitsi erittäin suuria vaikeuksia Pidä kiinni® -ensikotien toiminnalle ja sen jatkuvuudelle. Sen jälkeen kuntien yksilöllisten maksusitoumusten lisäksi näiden ensikotien toimintaa tuettiin useita vuosia eduskunnan jakovaran, ns. joululahja-rahojen avulla, kiitos toimintaa tukeneiden kansanedustajien. Valtionavustus myönnettiin Ensi- ja turvakotien liitolle sosiaali- ja terveysministeriön kautta.

Valtion talousarviossa oli vuosina 2018–2023 erillinen määräraha ”päihdeäitien palveluihin”, jolla oli tarkoitus turvata siirtymävaihe sote-uudistukseen. Ajatuksena oli, että sosiaalihuollon keskittämisesetuksen avulla toiminnalle voitaisiin saada pysyvä rahoitus. Keskittämisesetuksen toteutuminen viivästyi ja myös pysyvät rahoitusratkaisut toiminnalle puuttuvat edelleen. Vuonna 2024 Pidä kiinni® -ensikodit ovat pystyneet jatkamaan toimintaansa 2023 valtionavustuksesta siirtyneellä määrärahalla ja hyvinvointialueiden yksilöllisillä maksusitoumuksilla. Valtionavustus puuttuu kokonaisuudessaan vuodelle 2025 ja siitä eteenpäin.

Tämän syksyn budjettiriihen linjauksissa on kirjaus 5 m€ pysyvästä erillisrahoituksesta lapsille ja lapsiperheille. Siinä on mainittu mm. lapsiasiavaltuutetun ehdottaman hybridiyksikön perustaminen sijaishuollossa oleville vaikehoidoille lapsille sekä ensi- ja turvakodit. Pidä kiinni® -ensikotien toiminnan jatkuvuus on vaarassa 2025. Hyvinvointialueilla ei tätä vaativaa palvelua ole ja vaativan kohderyhmän pienuudesta johtuen valtakunnallinen ratkaisu on välttämätön (vrt. OT-keskustoiminnan raportti Halila&al.2021). Ensi- ja turvakotien liiton Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä palvelee koko maata. Pidä kiinni® -ensikotien toiminta olisi turvattavissa sillä, että kyseisestä erillisrahoituksesta suunnattaisiin 1,5–1,7 m€ pysyväisluonteisesti Pidä kiinni® -ensikodeille Ensi- ja turvakotien liiton kautta. Siten turvattaisiin vauvojen oikeus turvalliseen kehitykseen, ehkäistäisiin kalliita huostaanottoja ja ehkäistäisiin äitien päihdehaittakustannuksia, pahimmillaan elämänmittaista syrjäytymistä. Erillisrahoitus olisi investointi ja toisi erittäin merkittäviä säästöjä julkisiin menoihin.

Pidä kiinni® -ensikotien rahoituksen lisäksi ETKL:n keskusjärjestössä toimivan hoitojärjestelmän koordinaation rahoitus on jäämässä STM:n hallinnonalalla toteutettavien sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskusku STEAn leikkausten alle. ETKL:n saaman tiedon mukaan koordinaatio on saamassa ainoastaan toiminnan alarajoon tarkoitettua avustuksen ensi vuodelle. Tämä on hyvin lyhytnäköistä. Koordinaatio ylläpitää hoitojärjestelmän kokonaisuutta, laatua yhteisellä laatuksiteeristöllä ja säännöllisillä auditoinneilla sekä tukee yksiköissä olevaa erityisosaamista koulutuksilla ja yhteisellä kehittämisellä. Lisäksi se koordinoi verkossa annettavan matalan kynnyksen auttamisen kokonaisuutta sekä kokoaa valtakunnallista tietoa kohderyhmän tilanteesta

ja raportoi kokonaisuudesta päätöksenteon tueksi. Tärkeänä tehtävänä on vaikuttamistyö päihteitä käyttävien vauvaperheiden oikeuksien toteutumiseksi, asenneilmapiiriin vaikuttaminen, tiedon lisääminen päihteiden käytön vaikutuksista vanhemmuuteen ja vauvan terveeseen kehitykseen sekä valtakunnallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa toimiminen kohderyhmän osalta. Perusteeksi Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän koordinaation lakkauttamiselle on ilmoitettu se, että toiminnan on katsottu kohdistuvan julkisen sektorin tehtävien rajapintaan. Hoitojärjestelmän koordinaatio ei kuitenkaan ole missään määritelty julkisen tehtäväksi, eikä vastaavaa tehtävää hoitavaa yksikköä tai koordinaation vaatimaa erityisasiantuntemusta ole julkisella puolella olemassa. Vuosien kuluessa kehitetty hoitojärjestelmän kokonaisuus ja erityisosaaminen romuttuu nopeasti rahoituksen lopettamisella. Sen uudelleen rakentaminen on kallista, vie vuosia ja lisää yhteiskunnan kustannuksia moninkertaisesti. Lisäksi se vaarantaa jo nyt suuressa riskissä olevien vauvojen tilannetta entisestään.

Helsingissä 18.10.2024

Ensi- ja turvakotien liitto ry
Oona Ylönen
pääsihteeri